

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (100)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (100)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2'373.21/.23'374(091)"13/17"
DOI 10.35433/philology.2(100).2023.218-229

ОНІМИ ІЗ КОРЕНЕМ КРАС- (КРАСН-): У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ Й ТРАДИЦІЇ

Ю. В. Осінчук*, О. В. Кровицька**

У статті розглянуто оніми з коренем крас- (красн-) на матеріалі Лексичних картотек українських історичних словників, які зберігаються у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, та опублікованих лексиконів: "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст." (Київ, 1977–1978), "Історичного словника українського язика" за ред. Є. К. Тимченка (Харків, Київ, 1930, Т. 1), "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст." (Львів, 1994–2017, Вип. 1–17).

Проаналізовано такі ономастичні класи: антропоніми, топоніми зокрема, ойконіми, мікротопоніми, гідроніми, мікрогідроніми, які найчастіше засвідчено в ділових пам'ятках з різної території України та поза її межами (Греція, Румунія). Багату антропонімну лексику зафіксовано в документах Львівського ставропігійського братства.

Основну увагу звернено на структуру та словотворчу будову цих назв. Відзначено, що в історичних джерелах досліджуваного часу переважають одночленні антропоніми, номінальні топонімічні назви здебільшого – двочленні. Складні утворення фіксуємо в таких ономастичних класах: антропонімах, ойконімах, у яких першим компонентом виступає атрибутив із коренем крас-(красн-), а другим – апелятив. Однією з продуктивних конструкцій тогочасної топонімічної системи є модель "прикметник+іменник", яка демонструє один із шляхів виникнення українських онімів.

Багату палітру виявляють мікротопонімічні найменування (назви полів, лісів, гаїв, лук, урочищ, гір, угідь тощо), мотиваційними ознаками яких є 'колір ландшафту' та 'краса' – "властивість чогось гарного".

У статті максимально проілюстровано вживання досліджуваних найменувань у писемних джерелах XIV–XVIII ст.

Приділено також увагу функціонуванню найменувань із коренем крас- (красн-) на сучасному етапі. Виявлено, що такі назви демонструють традиційність і самобутність у розвитку ономастичної спадщини.

* кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української мови
(Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ)
osinchuk@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4045-1044

** кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української мови
(Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ)
sadvoyi7@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6707-5539

Ключові слова: антропонім, гідронім, корінь, мотиваційна ознака, ойконім, пам'ятка, топонім.

ONYMS WITH THE ROOT КРАС- (КРАСН-): IN SEARCH OF IDENTITY AND TRADITION

Osinchuk Yu. V., Krovtytska O. V

The article studies onyms with the root крас- (красн-), based on the Lexical Indexes of Ukrainian Historical Dictionaries stored in the Ukrainian Language Department of the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine, and in published lexicons such as "Dictionary of Old Ukrainian Language of the XIV–XV Centuries" (Kyiv, 1977–1978), "Historical Dictionary of the Ukrainian Language" edited by Ye. Tymchenko (Kharkiv, Kyiv, 1930, Vol. 1), and "Dictionary of the Ukrainian Language of XVI – the First Half of XVII Century" (Lviv, 1994–2017, Iss. 1–17).

In the first place, such onomastic classes have been analyzed: anthroponyms, toponyms, in particular, oikonoms, microtoponyms, hydronyms, and microhydronyms, which are commonly found in business documents all over Ukraine and beyond (Greece, Romania). A rich anthroponymic vocabulary is stated in the Lviv Stauropegion Brotherhood's documents.

Much attention is given to the structure and word formation of these names. As been noted, in historical sources of the investigated period, single-component anthroponyms prevail, while toponymic names are mostly two-component. Complex formations are observed in such onomastic classes as anthroponyms and oikonoms, in which the first component is an attribute with the root крас- (красн-), and the second is an appellativus. One of the productive constructions of the toponymic system of the time is the "adjective + noun" model, which demonstrates one of the ways of Ukrainian onyms emergence.

Moreover, a rich palette is revealed by microtoponymic names (names of fields, woods, groves, meadows, tracts, mountains, lands, etc.), in which the motivating features are the "color of the landscape" and "beauty" – "the quality of something beautiful".

Additionally, the article at most illustrates the usage of the investigated names in written sources of XIV–XVIII centuries.

Eventually, the study pays attention to the functioning of names with the root крас- (красн-) nowadays. As investigated, such names show traditionality and originality in developing Ukrainian onomastic heritage.

Keywords: anthroponym, hydronym, root, motivational sign, oikonym, monument, toponym.

Постановка наукової проблеми.

Серед важливих лінгвістичних проблем у слов'янському мовознавстві особливе місце посідає вивчення різних ономастичних класів, які несуть у собі цінну інформацію про реалії, явища чи події, характерні для збереження духовного коду українського народу. Підкреслимо, що найдавніші власні назви еднають українську мову з іншими слов'янськими мовами, тому що вони структурно відображають праслов'янську спадщину.

Невичерпним джерелом для вивчення особливостей функціонування українського онімного простору є Лексичні картотеки, які зберігаються у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів): картотека "Історичного словника українського

язика" за ред. Є. К. Тимченка (налічує близько 300 тис. цитат-карток – 118 скриньок основного матеріалу і 8 – додаткового [13: 495]), картотека "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.", картотека "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст." та опублікованих лексикографічних праць: "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.", "Історичного словника українського язика" за ред. Є. К. Тимченка, "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст."

Варто відзначити, що при формуванні Лексичної картотеки "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст." було застосовано особливі принципи подачі загальноновживаної та ономастичної лексики. "Крім суто лінгвістичної інформації словотворчого

і фонетичного характеру, цей ономастичний матеріал суттєво доповнює і поширює наше уявлення про тогочасний словниковий склад мови, оскільки власні назви в багатьох випадках були утворені від таких загальних назв, що з різних причин не знайшли відображення у текстах документів" [18: 7].

Дещо інший підхід до висвітлення ономастичного матеріалу спостерігаємо в процесі створення "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.". Під час укладання цього словника автори дотримуються такої засади: "власні назви не входять до реєстрової частини словника, хоча в цитуванні їх повсюдно використано. Виняток становлять лише особові та географічні назви відапелятивного походження, які неодноразово стають єдиним писемним свідченням існування апелятива в досліджуваній період" [3: 41].

Натомість ономастичну лексику до реєстрової частини "Історичного словника українського язика" за ред. Є.К. Тимченка уведено вибірково.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згадувані вище Лексичні картотеки репрезентують із-поміж інших оніми з коренем *крас-* (*красн-*).

За нашими спостереженнями, спеціальної наукової розвідки, присвяченої цим власним назвам на матеріалах різножанрових писемних пам'яток XIV – XVII ст., в українському мовознавстві немає. Натомість такі лексеми неодноразово засвідчено в окремих сучасних ономастичних дослідженнях (працях Г. А. Аркушина, О. П. Карпенко, З. О. Купчинської, Л. Т. Масенко, В. П. Шульгача, В. О. Яція та ін.) [8; 11; 12; 17; 20; 21; 22; 23].

Мета дослідження – виявити та простежити функціонування онімів із коренем *крас-* (*красн-*) у матеріалах "Історичного словника українського язика" за ред. Є. К. Тимченка, "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.", "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст." та в їхніх Лексичних картотеках.

Завдання наукової розвідки – зібрати онімний матеріал із писемних пам'яток XIV–XVIII ст., які увійшли до корпусу джерел українських історичних словників; проаналізувати структуру цих найменувань; звернути увагу на традиційність творення власних назв з коренем *крас-* (*красн-*) у сучасному мовному просторі; вказати на окремі ознаки вияву ідентичності в аналізованій групі слів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ономастика – одна з найзагадковіших мовознавчих дисциплін, бо ж власна назва з'явилася дуже давно, адже "(> гр. *όνομα* – ім'я) – будь-яке власне ім'я (слово, сполука, речення), яке служить для виокремлення названого ним об'єкта серед інших об'єктів, його індивідуалізації й ідентифікації" [15: 426].

У цьому напрямі лінгвістичних досліджень працював професор В. В. Німчук, який чи не вперше "звернув увагу на те, що ономастичний матеріал може точно відображати ареал і хронологію мовних змін, а отже, слугувати для вивчення питання слов'янської прабатьківщини та найдавнішого діалектного членування слов'янських мов, балто-слов'янської проблеми, проблеми тюркського впливу на слов'янські мови; слов'яно-фінських мовних зв'язків тощо" [2: 27].

Оними з коренем *крас-* (*красн-*) із позитивною семантикою буквально заповнюють українську топонімію. На нашу думку, зібраний ономастичний матеріал підкреслює міркування професора В. В. Німчука про традиційність і стійкість ономастикону в різні періоди розвитку української мови.

Професорка Л. А. Гумецька, фундаторка Львівської ономастичної школи, відзначила, що давній топонімійний матеріал із території Галичини й Волині засвідчує перевагу місцевих назв, які походять від загальних слів. Перше місце серед них посідають місцеві назви, пов'язані з природними умовами місцевостей в

широкому розумінні, зокрема з особливостями ландшафту, з рослинним і тваринним світом, з властивостями ґрунту, а також з іншими різноманітними властивостями місцевості (Золочовь, *Красное*) [4: 11–12].

Корінь *крас-* (*красн-*), за дослідженнями етимологів, праслов'янського походження (*krasa, *krasъpъ "фарба, особливо червона, блиск, червоний колір"; "прекрасний, красивий, приємний" [5: 73; 6: 3: 76–77]) виявляє словотвірну валентність передовсім у топонімах Південної Русі й суміжних земель, що зафіксовані в українських літописних джерелах XI–XIII ст., у відприкметникових формах (структурах) – *красънь*, *красный*. У літописах відзначаємо також відприкметникові найменування жіночого та середнього родів, що підтверджує особливу їх активність та продуктивність у тогочасному мовному просторі [докладно див: 5: 73].

Аналізуючи словотворчу будову топонімів відприкметникового походження, ономасти виділяють формант *-ънь*, який "запозичений до топонімії з апелятивної лексики разом з іншими словотворчими засобами, належить до давніх загальнослов'янських прикметникових суфіксів... Назви з цим суфіксом мали локальне поширення. Вони відомі лише на території південно-західної Русі. Лише з XIV ст. аналогічні утворення поширюються на інші землі Давньої Русі" [7: 625].

Історію функціонування онімів з аналізованим коренем засвідчують ділові документи XIV–XV ст. із різних територій. Зокрема, у реєстрі та ілюстративній частині "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст." натрапляємо на такі ономастичні класи:

- антропоніми: *Красный*, *Краснешь* (особова назва, молд. слов. *красънь*): А на то ест... в.п. Красныша постелника (Сучава, 1458 BD I, 25); а на тоє ест велікаа [мартоу]риа нашего посподства (!)... Стефана воєвода... и боар наших... пан Краснешь дворник,

пан Костє Данович (Сучава, 1467 BD I, 123) [18: 1: 510–511];

- ойконіми: *Красилов* (назва села у Волинській землі) *Красилів*: мы великий кн[а]зь швитриггаил... чиним знаменито... иж оузревше есмо верност... н[а]ш[о]го... слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали... сѣла оу кременецкой волости на има: Цеценовци, а *Красилов* на Случи (Луцьк, 144 AS I, 30–40); *Красне* (назва села на Буковині) *Красноільськ*: тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашеи земли на има хенцовци на серѣ(т)... и половина о(т) красного (Сучава, 1431 Cost. I, 317); *Красное* (назва села у Волинській землі): застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м) дѣ иконы кованы(х) (1429 P 114); вѣ *Красномъ* од воза по грошу (Степань, 2-а пол.. XV АЛМ 9); Се я па(н) олизарь кирдеевичь моршалко земли волин(с)кое... запи(со)вае(м) исъ своеє очины... десятиноу... къ сѣмоу спсоу на *красное* (1487 ВОРСР 178) [18: 1: 510];

- гідроніми та мікрогідроніми: *Красная* (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашеи земли села на *красной* (Сучава, 1434 Cost. I, 374); а мы також и от нас есми дали и потврѣдили слоузѣ нашемоу Ивоулоу Мъндрѣ... тоє прадреченоє село... оу озеро на *Красной* (Сучава, 1493 BD II, 19); *Красныйи потокъ* (назва потоку у Молдавському князівстві): тѣмъ мы вѣдѣвше его правую и вѣрну слу(ж)бу до насъ... дали есмы емоу оу нашеи земли оу молдавской *красныйи потокъ* што на кобылы о(т) оустья до верхъ Потока (Сучава, 1403 RS 338) [18: 1: 510].

Багатий матеріал найменувань із досліджуваним коренем документують переважно тексти ділового стилю XVI–XVIII ст., які залучено до розписаних джерел для Лексичних картотек "Історичного словника українського язика" за ред. Є. К. Тимченка та "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст."

За нашими спостереженнями, антропонімікон староукраїнського періоду в пам'ятках представлено одночленими найменуваннями, натомість топонімічні назви – двочленні.

Матеріали Лексичних картотек та ілюстрації в історичних словниках засвідчують такі прізвищеві назви, як: *Красиловский*, *Красовский*, *Красноселский*, *Красенский* (*Красеньский*), *Красенска* та ін. Оказіонально із коренем *красн-* виявлено додаткову неофіційну назву (прізвисько), дану людині за окремими визначальними зовнішніми рисами (гарний) – *Красній*; напр.: Я Стефанъ Дозкаль прозвискомъ Красній... козакъ и обиватель лубенский (1619–1729 Ак.Мг.м. 296) [9].

Зауважмо, що в документах Львівського ставропігійського братства, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві м. Львова, найчастіше фіксуємо антропонім *Красовський*, який входить до складу двочлених (модель "ім'я + прізвище") і тричлених (модель "ім'я + патронім + прізвищева назва) власних назв: в то(т) ча(с) были... па(н) васко тенєвичь... дмитръ красо(в)ски(и)... иванъ крама(р) (Львів, 1579 ЛСБ 1033); бы(л) прошонъ ш(т) вм(с)ти... за пїномъ Иваномъ Красовскимъ, абымъ ему то(т) выступокъ его ш(т)пустилъ (Львів, 1586 ЛСБ 74) [10]; Послалимы ш(т) бра(т)ства нашого на то(и) наречєны(и)... соборъ... пана дими(т)ріа дешмидовича красовского (Львів, 1596 ЛСБ 301, 1) [10]; пришо(л) ми до рү(к) ли(ст) до пїа дмитра красо(в)ского (Дубно, 1596 ЛСБ 209, 1 зв.) [10]; Па(н) Дмитръ Красо(в)ски(и)... би(л) в бра(т)ствѣ, еднакъ вышо(л) и до ко(н)ца справъ не хотѣлъ чекати (Львів, 1599 ЛСБ 1043, 1) [10]; пану иванови красовско(му) брацкиє печати до ди(с)понована за ко(н)се(н)се(м) брати(и) в справа(х) листовы(х) полицили (Львів, 1616 ЛСБ 1043, 23 зв.) [10].

До речі, цей антропонім документують закордонні пам'ятки

епістолярного стилю з території Греції та Румунії: "Лист колишнього молдавського митрополита Мардарія з Афону до братства з закликом про збереження православної віри та проханням надіслати нові книги, надруковані в братській друкарні", "Лист олександрійського патріарха Кирила до братства з проханням стійко захищати православну віру та з відзначенням ролі друкарні і школи в цій справі"; напр.: аще что маєте друку нового киръ іоане красо(в)скій посыла(и)те къ на(м) (Афон, 1614 ЛСБ 446, 1 зв.); пану Іоану красо(в)скому... пану стефану сока(л)скому ковачу въ гнѣя и(х) рүки вручити ш(т) сѣои афо(н)ско(и) гори (Афон, 1614 ЛСБ 446, 2 зв.) [10]; романъ красо(в)ски(и), нась ш то(м) певне вѣдати үчини(л), широче на(м) ш вась росповѣвши и шзна(и)ми(в)ши (Ясси, 1614 ЛСБ 451) [10].

У сучасному українському антропоніміконі нараховують 2273 носіїв із прізвищем *Красовський*. Частота поширення цього найменування припадає на такі регіони: Київщина, Харківщина та Буковина [14].

У ділових пам'ятках XVI ст. спорадично зафіксовано ще одну прізвищеву назву-комполит *Красносельський*, утворену зі словосполучення *красне село* з прозорою семантикою: вїѣа мѣ(ст)... наехавшы... на кгрү(нт) его м(л)сти) имє(н)є жо(р)нишское: үв одну сторону к ве(р)ховине речки лопени... а в другую сторону а(ж) кү границы пана красносє(л)ского занявши круты(и) го(р)бѣ (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 25); Роман Красноселский, суда кгородский (Вінниця, 1569 АС VII, 324); Хазко Есманович сознал: иж мел в держаню своем село Подгайцы от пана Ивана Подоленина Красноселского за листомъ его у тридцати копах грошей личбы литовское (Луцьк, 1565 АрхЮЗР 8/Ш, 139) [10].

Сучасні дослідники українських родоводів зазначають, що прізвищева назва *Красносельський* (146 носіїв)

розповсюджена найчастіше на Поділлі [14].

У протоколах Борзенської ратушної книги XVII ст. задокументовано антропонім *Красиловський* за моделлю "ім'я + прізвищева назва": Урядь... изсилаеть... для огледаня оног побою и ранъ, заданыхъ на Даниле, пана Лаврена, хорунжого, Якова Красиловского,... абы оноє побите узнали (Прот. Борз. Рат. 58) [9]. Сьогодні нараховують 52 носіїв цього прізвища. Названий онім найчастіше трапляється на Запоріжжі [14].

До рідкісних тогочасних прізвищ належать *Красенский* (*Красеньский*), *Красенска*, які функціонують у таких контекстах: з милости // упримое, змовиломъ за себе въ малженство дочку его милости пана Олехна Борзобогатого-Красенского,... панъну Ганъну (Шумбар, 1552 АрхЮЗР 8/III, 27-28); променялъ самъ Иона Красеньский... черезъ сына своего Василья... на дворець Фалимичи а село Иванчичи (Луцьк, 1585 АрхЮЗР 1/I, 209); то все покрадено естъ съ церкве, за державы небожчика Ионы Красеньского (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 233); И кгда вже было вовторокъ, и врьдъ на мѣстцу своемъ судовомъ засѣлъ, тогда, пришедши передъ врьдъ... панъ Василей Красенский... просилъ (Луцьк, 1580 АрхЮЗР 1/1, 150); И за тыми позвы зложиломъ рокъ ку праву кнежати его милости Юрю Чарторыскому и малжонце его милости кнежне Юревой Чарториской паней Зузанъне Борзобогатяньце Красенской в Люблене на трибунале перед судом... кгда sprawy воеводства... консерватные припадуть и судитисе будутъ (Володимир, 1618 АрхЮЗР 8/III, 545) [10]. За даними Інтернет-ресурсу, названі найменування не представлені в сучасному антропоніміконі.

Тогочасні пам'ятки репрезентують присвійні прикметники *красносельский*, *красенский*, утворені від топографічних назв у поєднанні з такими апелятивами: *бояри*, *монастирь*, *пани*, *протопопъ*; напр.: Се азъ па(н) олизаръ кирдѣви(ч) марша(л)ко вольн(с)ко(и) землѣ...

записоувае(м)... село... доросы(н)... намасти(р) (!) кра(с)носе(л)ски(и) по(д) лоуцко(м) (1483 ВОРСР 177-178); Се я смирены еодосе(и) игумень спа(с)кий кра(с)носе(л)скиі протопо(п)... взя(л) есми сѣы(и) мона(с)ты(р) то е(ст) на кра(с)но(м) и постри(г) а оу выноче(с)ки(и) чи(н) (XV ст. ВОРСР 179) [18:1: 611]; оные боярове Красноселские... рокъ третий завитый копе за две недели складали (Луцьк, 1598 АрхЮЗР 6/I, 272); па(н) де(м)ѣнь мокре(н)ски(и)... вы(з)на(л)... и(ж) року тепере(ш)ного... м(с)ца июна пѣтогона(д)цать днѣ... бы(л)е(м) на потребе... пѣна ивана... а пѣна семена ш(т)носило(м) ма(н)да(т)ь его кролевъское мл(с)ти по... кнѣзѣ а(н)дреѣ... ку(р)пѣского... въ жалобе... пѣо(в) красе(н)ски(х) ш (и)ме(н)е тѣличо(в) (Володимир, 1578 ЖКК I, 99) [10].

Сучасні антропоніми з коренем *крас-* (*красн-*), зокрема *Красицький* (*Красицький*), *Красковський*, *Красюк*, *Красний*, *Краснов*, *Красноглядова*, *Красножон*, *Краснокутський*, *Краснощок* та ін. [14], засвідчують не лише популярність таких власних назв, а й стабільність використання цих онімів у мовному просторі.

Варто відзначити, що українська топонімійна система розвивалася передовсім завдяки використанню моделей давньоруської спадщини. Водночас у конкретний історичний період збагачувалася новими тенденціями у функціонуванні власних назв.

Вивчення топонімів у діяхронії й синхронії відкриває перед нами незнаний і знаний світ власного імені.

В українській топонімії спостерігаємо значну кількість конструкцій, створених за моделлю "прикметник + іменник"; це одна з продуктивних та активних моделей, які по-своєму відображають мовну творчість українців, пов'язану з відповідною епохою чи навіть з конкретним історичним часом, особою чи територією.

Як уже зазначено вище, на основі зібраного матеріалу за характером

іменованих об'єктів (природних або створених людиною) виділяємо такі групи власних назв: ойконіми, гідроніми, мікротопоніми, мікрогідроніми.

Серед одночленних власних назв засвідчено оніми відприкметникового походження – *Красне, Красное*, які, на думку професора М. Л. Худаша утворені "внаслідок еліпсиса опорного компонента якоїсь первісно апелювальної словосполуки, як *красне* поле, урочище і т.п., і субстантивізація компонента-означення *Красне*, який означав 'гарне, красиве'" [19: 126–127]. Див. у текстах: Застали есмо оу сто спса на красном... евангелье кованое, апостоль, половина прилога (1429 Юргр. № 63); Село Красное и Митченки Івану Сосць зол. За п'ять соть пустилось (1678 Реєстръ 4) [9]; Ино я, хочечи... зь его милостю паномъ Олехномъ кривное звязанье и з домом его милости вечистую приязнь... приехалемъ... до Красного зь... приятelmi моими (Шумбар, 1552 АрхЮЗР 8/II, 28); якожь они тотъ погребъ въ Доросыне выпустили..., и вывезли на Красное, а Богушъ комагою перевезъ съ Красного до места (Клеванъ, 1571 АрхЮЗР1/I, 38); кгру(н)ту ча(ст) великую... пово(д) шды(и)скуе... з местечкомъ Кра(с)нымъ (Київщина, 1600 ККПС 134) [10]. Активне функціонування цього оніма на багатому джерельному матеріалі подає З. О. Купчинська [11: 508–512].

Серед суфіксальних утворень, зокрема з прикметниковим суфіксом *-ов(е)-*, у документах староукраїнського періоду фіксуємо ойконім *Красилове*: Што пишешъ к намъ, иж еси водле розказана нашого дла небезпечности шт неприатела нашого..., весполокъ с княжаты... и земаны земли Вольнское у Дворцы княза Жеславского,... са положилъ и... з воєводичомъ Троцкимъ,... в замьку его, Красилове зналъ и шбмову з нимъ вчинивши, дла многих причинъ,... зо всеми Вольнцы... поехали (Краків, 1538 AS IV, 165) [10].

Аналізуючи словотворчу структуру деяких назв поселень, виявляємо

складні утворення (ойконіми-композиції), у яких першим компонентом є атрибутив із коренем *крас-* (*красн-*), а другим – апелювальною (*Красноселка, Краснополе, Красносильце*): черезъ поля аж до долины копьцо(в) шесть... по лево(и) стороны пану Немиричу ку именью Ивъницькому, а по пъраво(и) руцы князю Ружинскому ку дворьцу, Красносильце (Житомирщина, 1598 ККПС 101) [10]; Григорє(и) Пашкевм(ч) (с) помо(ч)ю тово свово(л)ного люду яко шди(н) розьбо(и)никъ на має(т)но(ст) мою... месте(ч)ко А(н)дриєв, на село Красноселку, на село Троковичи,... ктва(л)томъ нає(з)ждаючи, великое... шкгоды мнє... чини(л) [1: 60]; Село Рождественное и Краснополе зол. За чотириста пустилось (1678 Реєстръ 4) [9]; див. ще інші: и тую дорогу и гостинець одъ пререченого миста Красного // Ставу одворочаетъ и губить, а до местечка пререченого Малого Корчика и на инъиши села наворочаетъ, ку великой кривде и шкоде (Луцьк, 1623 АрхЮЗР 6/I, 440–441); такъ же и съ приселку монастыру жидичинского видели есмо колеи великие з Опчаръ дворною пашнею повожено, жита, пшеницы, до Красного (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 162).

Атрибутивну природу мають також тогочасні складені ойконіми: *Красный Торгъ*: и тако(ж) дали есмо томоу прадреченному монастырю воску о(т) красного тръга оуве(с) (Поляна, 1448 Cost. II, 365) [18: 1: 510]; *Красный Ставъ*: шляхетный Кгректоръ Мочулский... въ року теперешънемъ дорогу стародавнюю звыклую и гостинець, зь розныхъ местць черезъ место Красный Ставъ... идучую до места Жаславля..., зарубаль и закопаль и ездити... забороняетъ (Луцьк, 1623 АрхЮЗР 6/1,440); тую дорогу... //... губить, а до местечка пререченого Малого Корчика... наворочаетъ, ку великой кривде и шкоде и знищеною места... Красного Ставу, и ку затлуменую границы зь местечкомъ Корчикомъ (Луцьк, 1623 АрхЮЗР 6/1, 440-441) [10]; *Красная Лука*: листъ

запи(с) доброво(л)ны(и) пѣа станислава надариньско(г)... пнѹ лаврину песочиньскому... даны(и) на вечное записанье певны(х) до(бр)... то е(ст) юскове(ц)... красное луки и вси(х) ины(х) нале(ж)носте(и) (Кременець, 1601 ЛНБ 5, II 4050, 32) [10].

Відзначмо, що принципи укладання українських історичних словників, зокрема вибіркове розписування пам'яток, не завжди дають змогу повною мірою виявити ономастичний матеріал. Однак контексти ділових пам'яток аналізованого періоду фіксують чимало мікротопонімів, що пов'язані з особливостями різних географічних об'єктів.

Із-поміж засвідчених мікротопонімійних найменувань із коренем *крас-* (*красн-*) виявляємо такі групи: назви полів, лісів, гаїв, лук, урочищ, гір, угідь тощо. Мотиваційними ознаками для появи таких найменувань найчастіше є 'колір ландшафту та 'краса' – "властивість чогось гарного"; напр.: *идохомъ же добримъ и равнимъ путемъ и полемъ краснимъ* (1723–1747 Гр.Барск. 358); *Адамъ Кисѣль, воевода Киевский... вносилъ до мене прозбу свою... абы... борокъ красный, зъ бортмы лѣсь о осѣчь по Усорочъ озеро, пуцу, взявши отъ озера Стучокъ, до того жъ озера Усороцкого стягается по-надъ рѣкою Сеймомъ* (1636 Ак.мон.зем. 53) [9]; *мүрарѣ... раховали много штү(к) камене з горы красо(в)ское лама(т) на цркъвь* (Львів, 1597 АСБ 1039, 8); *если бы хто мел у гаю Красноселскомъ... ему заборонати ты... мел шный ѳездъ... ему шчищати* (Краків, 1539 АS IV, 224); *Панъ Адамъ Кисѣль... вносилъ... прозбу свою... абы подлугъ давнего вживаня своего захованіе были въ кгрунтѣхъ, здавна дотога належитими, въ селѣ Обмочевѣ... зо всѣмъ кгрунтомъ... и озерами, борокъ красный, зъ бортмы лѣсь* (Київ, 1636 АИМЗМ 5, № 1 (1)); *Гаврило Мо(р)хотька ве(л) на(с)... по ре(т)це волоку, ажъ до красное дубровки* (1546 ОГ 29); *зачав отъ дуба у дороги Селецкое до Войковичъ, и другое от боку грани Хмелевское от дуба по Олховый Корчь, по Красный*

Дубъ и... к болоту великому (1516 АрхЮЗР 8/IV, 30); *Того... панъ янь светицки(и)... ш(т) шстрова Красного до заеъего ве(л) вдолжь якобы на (т)ри мили* (1546 ОГ 31); *а тую землю... шграничили... шт Красного бору до Столских плесъ, шт Столских плес до Белского леса* (Чернче-Городок, 1543 АS IV, 355) [10].

Спорадично в писемних пам'ятках староукраїнської мови виявлено найменування водних об'єктів. За дослідженнями ономастів, гідроніми – один із найдавніших ономастичних класів. Ці найменування часто ставали мотиваторами для називання населених пунктів, а також назв мешканців, які проживали поблизу водних об'єктів.

У текстах ділового стилю натрапляємо на такі назви: *красніе води, речка Красная, красный потокъ*: *тѣмъ мы вѣдѣвше его правую и вѣрну слу(ж)бу до насъ... дали есмы емоу оу нашеи земли оу молдавской красныи потокъ што на кобылы о(т) оустья до верхъ Потока* (Сучава, 1403 RS 338); *а приехавши на красніе води, тамъ хотя и зискалъ протокъ, однакъ онимъ въ степь къ // Хивѣ пройшовши верстъ зъ 10, пришоль на висхлое мѣсто* (1724 Дн.Марк. 77-78) [9]; *ш посаже(н)е на кгрунтѣ поводово(м) селѣ Костюко(в), Я(ц)ко(в)... по ве(р)ховина(м) ре(ч)ки Кра(с)ное* (Шумськ, 1639 ККПС 220) [10].

Як бачимо, частина таких гідронімів сполучаються із прикметниками *красний, красна* та відповідними апелятивами, що, власне, підкреслює особливість назв водних об'єктів.

Переглядаючи докладно карти місцевостей сучасної України, виявляємо велику кількість мікрогідронімів, утворених із коренем *крас-* (*красн-*). Основні способи словотворення сучасних гідронімів із досліджуванім коренем: суфіксальний, основоскладання. За структурою виділяємо одночленні та двочленні найменування. У реєстрі академічного "Словника гідронімів України" (понад 20 тис. основних і майже 24 тис. варіантних найменувань), який

вийшов друком у кінці 70-х років ХХ ст., виявлено майже 40 гідронімів із коренем *крас-* (*красн-*): *Красилівка*, *Красимів*, *Красич*, *Красна Кам'янка*, *Красна Лука*, *Красний Яр*, *Красногірка*, *Краснопоясна*, *Краснушка*, *Краснянка* тощо [16: 280–282].

На території Поділля, як зазначає дослідниця Л. Т. Масенко, засвідчені такі гідроніми: *Краснянка*, *Красненка*, *Краснянська* тощо [12: 50].

У регіональних словниках, зокрема в "Словнику мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель", окрім мікрогідронімів (*Красна Ріка*, *Красницьке*, *Красоха*), зафіксовано також назви урочищ, полів, лугів, лісів, вулиць, кутків села, пагорбів та ін., які демонструють популярність найменувань із коренем *крас-* (*красн-*): *Красільненський* (ліс), *Красківщина* (куток с. Микитичі), *Красна Гора* (пагорб), *Красна Земля* (поле), *Красний Дуб* (луг, урочище), *Красник* (ліс), *Красноберіз* (куток с. Полиці), *Красногірка* (вулиця) тощо [17: 374–375].

Номінативну розгалуженість, пов'язану з вибором об'єктів називання, виявляє мікротопонім *Красна*. У ньому на конкретній території, пов'язаній зі специфікою природних умов, акумулюються такі географічні поняття: пагорб; галявина; болото; урочище; хутір; ліс; поле [17: 374].

Ойконімний ландшафт України проаналізовано в працях сучасних дослідників-ономастів, які застосовують різні лінгвістичні методи в трьох аспектах: ареальному, хронологічному, статистичному. Завдяки цьому виявляємо історію

функціонування та розвитку різноструктурних моделей власних назв. На думку З. О. Купчинської, у давній ойконімії виокремлено цілий пласт найменувань, пов'язаних з апелятивною лексикою. Серед тематичних мікрополів дослідниця виділяє окрему групу абстрактних понять: *čudo, *golsъ, *krasa, *lada, *lagoda, *mogъ, *nuda тощо [11: 5]. Зокрема, із коренем *крас-* (*красн-*) у ґрунтовному дослідженні З. О. Купчинської "Стратиграфія архаїчної ойконімії України" проаналізовано близько 100 онімів.

Варто відзначити, що деякі українські населені пункти з досліджуваним коренем (*Красна*, *Красна Гора*, *Красногорівка*, *Красний Луч*, *Краснопівка*), на жаль, під час російсько-української війни опинилися в окупаційній зоні.

Висновки й перспективи дослідження. Аналізуючи невеликий фрагмент українського лексикону (оніми з коренем *крас-* (*красн-*)) упродовж багатьох століть, виявляємо самотню природу рідного слова, пов'язаного з особливостями духовного та матеріального життя нашого народу. Позитивне сприйняття світу – визначальна ознака українців для атрибуції навколишніх реалій.

Упродовж століть українська ономастика не лише збагачувалася іншими власними назвами, але й засвідчувала традицію в найменуваннях.

Поширені на слов'янській території найменування з коренем *крас-* (*красн-*) заслуговують на докладне їх опрацювання порівняно з іншими слов'янськими мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / Підгот. до видання: А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. Житомир, 2002. 391 с.
2. Василь Васильович Німчук: Біобібліографія до 75-річчя / Упорядники Ю. В. Осінчука, Н. В. Пуряєва. К., 2008. 128 с.
3. Войтів Г., Кровицька О. Критерії добору ілюстративного матеріалу в історичному словнику. *Мовні обрії: збірник пам'яті Левка Полюги* / Відп. ред. О. Сімович.

- Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013 (Серія "Історія мови"). С. 34–48.
4. Гумецька Л.Л. Топоніміка в українській актовій мові XIV–XV ст. (Лексико-семантичні типи і словотворча будова). *Мовознавство*. Київ, 1957. Т. IV. С. 10–22.
  5. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / відп. ред. О. С. Стрижак. Київ: Наукова думка, 1985. 254 с.
  6. Етимологічний словник української мови: у 7-ми т. / за ред. О. Мельничука. Київ, 1982–2012. Т. I–IV.
  7. Історія української мови. Лексика і фразеологія: [монографія] / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова [та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1983. 742 с.
  8. Карпенко О. П. Гідронімікон Центрального Полісся. Київ: "КИЙ", 2003. 317 с.
  9. Картотека "Історичного словника українського язика" / за ред. Є. К. Тимченка. Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів).
  10. Картотека "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст." Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів).
  11. Купчинська З. О. Стратиграфія архаїчної ойконімії України: монографія. Львів: НТШ, 2016. 1278 с.
  12. Масенко Л. Т. Гідронімія Східного Поділля. Київ, "Наукова думка", 1979. 102 с.
  13. Осінчук Ю. В. Картотека "Історичного словника українського язика": минуле і сучасне. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник*. Київ, 2011. С. 494–503.
  14. Рідні. Генеалогічне товариство. Дослідження родоводу в Україні. URL: <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9> (дата звернення: 14.02.2023).
  15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
  16. Словник гідронімів України / Ред. кол.: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак (заст. голови), К. К. Цілуйко (голова); Укладачі: І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, А. П. Непокупний, В. В. Німчук, Є. С. Отін, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. АН УРСР. Ордена Трудового червоного прапора Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Українська ономастична комісія. – К.: Наукова думка, 1979. 782 с.
  17. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель. Т. I. / Упоряд. Г. Л. Аркушин. Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 408 с.
  18. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: в 2-ох т. / Відп. ред. Л. Гумецька. Київ, 1977–1978. Т. I–II.
  19. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення). Львів, 2006. 451 с.
  20. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ, 2015. (Бібліотека української ономастики). Ч. II. 504 с.
  21. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ, 2016. (Бібліотека української ономастики). Ч. III. 472 с.
  22. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ, 2017. (Бібліотека української ономастики). Ч. IV. 488 с.
  23. Яцій В. О. Ойконімія Івано-Франківської області: історико-етимологічний словник. Київ: Наукова думка, 2015. 389 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Aktova knyha Zhytomyrskoho hrodskoho uriadu 1611 roku (2002). [Act Book of the Zhytomyr Hrodsky government in 1611] / Pidhot. do vydannia: A. M. Matviienko, V. M. Moisiienko. Zhytomyr. 391 p. [in Ukrainian].
2. Vasyl Vasylovych Nimchuk: Biobibliohrafiia do 75-richchia (2008). [Vasyl Nimchuk. Bibliography for the 75th anniversary] / Uporiadnyky Yu.V. Osinchuka, N.V. Puriaieva. K. 128 p. [in Ukrainian].
3. Voitiv, H., Krovtytska, O. (2013). Kryterii doboru iliustratyvnoho materialu v istorychnomu slovnyku [Selecting criteria of illustrative material for the historical dictionary]. *Movni obrii: zbirnyk pam'iaty Levka Poliuhy* / ed. by O. Simovych. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (Serii "Istoriia movy"). P. 34–48. [in Ukrainian].
4. Humetska, L.L. (1957). Toponimika v ukrainskii aktovii movi XIV–XV st. (Leksyko-semantychni typy i slovotvorcha budova) [Toponymics in the Ukrainian official language of the 14th–15th centuries. (Lexico-semantic types and word structure)]. *Movoznavstvo*. Kyiv. Vol. IV. P. 10–22. [in Ukrainian].
5. Etymolohichni slovnyk litopysnykh heohrafichnykh nazv Pivdennoi Rusi (1985). [Etymological Dictionary of Chronicle Geographical Names of Southern Russia] / ed. by O. S. Stryzhak. Kyiv: Naukova dumka. 254 p. [in Ukrainian].
6. Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy: u 7-my t. (1982–2012). [Etymological Dictionary of the Ukrainian language] / ed. by O. Melnychuk. Kyiv. Vol. I IV. [in Ukrainian].
7. Istoriia ukrainskoi movy. Leksyka i frazeolohiia: [monohrafiia] (1983). [History of the Ukrainian language. Vocabulary and phraseology] / V. O. Vynnyk, V. Y. Horobets, V. L. Karpova [et al.]; AN URSS, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Nauk. dumka. 742 p. [in Ukrainian].
8. Karpenko, O. P. (2003). Hidronimikon Tsentralnoho Polissia [Hydronymy of the Central Polissya]. Kyiv: "KYI". 317 p. [in Ukrainian].
9. Kartoteka "Istorychnoho slovnyka ukrainskoho yazyka" [Card file "Historical Dictionary of the Ukrainian Language"]. / ed. by Ye. Tymchenko. Zberihaietsia u viddili ukrainskoi movy Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (m. Lviv). [in Ukrainian].
10. Kartoteka "Slovnyka ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st." [Card file "Dictionary of the Ukrainian Language of the 16th – first half of the 17th century"]. Zberihaietsia u viddili ukrainskoi movy Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (m. Lviv). [in Ukrainian].
11. Kupchynska, Z.O. (2016). Stratyhrafiia arkhainoi oikonomii Ukrainy: monohrafiia [Archaic Oikonymy of Ukraine in Stratigraphic Aspect]. Lviv: NTSh. 1278 p. [in Ukrainian].
12. Masenko, L. T. (1979). Hidronomiia Skhidnoho Podillia [Hydronymy of Eastern Podillia]. Kyiv, "Naukova dumka". 102 p. [in Ukrainian].
13. Osinchuk, Yu.V. (2011). Kartoteka "Istorychnoho slovnyka ukrainskoho yazyka": mynule i suchasne [Card file "Historical Dictionary of the Ukrainian Language": past and present]. *Ukrainska leksykohrafiia v zahalnoslov'ianskomu konteksti: teoriia, praktyka, typolohiia. Larysi Hryhorivni Skrypnyk*. Kyiv. P. 494–503. [in Ukrainian].
14. Ridni. Henealohichne tovarystvo. Doslidzhennia rodovodu v Ukraini [Ridni. Genealogical society. Family history research in Ukraine]. URL: <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9> (reference date: 14.02.2023). [in Ukrainian].
15. Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: Encyclopedia of Terms]. Poltava: Dovkillia-K. 716 p. [in Ukrainian].

16. Slovník hidronimiv Ukrainy (1979). [Dictionary of hydronyms of Ukraine]. / Red. kol.: A. P. Nepokupnyi, O. S. Stryzhak (zast. holovy), K. K. Tsiluiko (holova); Ukladachi: I. M. Zheliezniak, A. P. Korepanova, L. T. Masenko, A. P. Nepokupnyi, V. V. Nimchuk, Ye. S. Otin, O. S. Stryzhak, K. K. Tsiluiko. AN URSS. Ordena Trudovoho chervonoho prapora Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni, Ukrainska onomastychna komisiia. K.: Naukova dumka. 782 p. [in Ukrainian].
17. Slovník mikrotoponimiv i mikrohidronimiv pivnichno-zakhidnoi Ukrainy ta sumizhnykh zemel (2006). [Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of north-western Ukraine and adjacent lands]. T. I. / arranged by H. L. Arkushyn. Lutsk: RVV "Vezha" Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. 408 p. [in Ukrainian].
18. Slovník staroukrainskoi movy XIV–XV st.: v 2-okh t. (1977–1978). [Dictionary of the Old Ukrainian language of the 14–15 centuries: in 2 vol.]. / ed. by L. Humetska. Kyiv. Vol. I–II. [in Ukrainian].
19. Khudash M. Ukrainski karpatski i prykarpatski nazvy naselenykh punktiv (vidapeliatyvni utvorennia) (2006). [Ukrainian Carpathian and Pre-Carpathian (Prykarpattia) names of settlements (appellative formations)]. Lviv. 451 p. [in Ukrainian].
20. Shulhach, V. P. (2015). Narisy z praslov'ianskoi antroponimii [Essays on Proto-Slavic anthroponymy]. Kyiv. (Biblioteka ukrainskoi onomastyky). Ch. II. 504 p. [in Ukrainian].
21. Shulhach, V. P. (2016). Narisy z praslov'ianskoi antroponimii [Essays on Proto-Slavic anthroponymy]. Kyiv. (Biblioteka ukrainskoi onomastyky). Ch. III. 472 p. [in Ukrainian].
22. Shulhach, V. P. (2017). Narisy z praslov'ianskoi antroponimii [Essays on Proto-Slavic anthroponymy]. Kyiv. (Biblioteka ukrainskoi onomastyky). Ch. IV. 488 p. [in Ukrainian].
23. Yatsii, V. O. (2015). Oikonimiia Ivano-Frankivskoi oblasti: istoryko-etymolohichnyi slovník [The Oikonimy of the Ivano-Frankivsk region: historical and etymological dictionary]. Kyiv: Naukova dumka. 389 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 25.04.2023

Схвалено до друку: 26.05.2023